

Баланс сил як об'єктивна основа міжнародних відносин

Практика міжнародних відносин свідчить, що держави намагаються відновити баланс заради самозбереження та уникнення домінування однієї з держав. З'ясовано, що баланс сил є базовою основою стабільного функціонування системи міжнародних відносин. Зазначено, що формування гегемонії в мультиполярній системі неможливе і малоімовірне, оскільки гегемонія сприймається як загроза з боку інших держав, що змушує останніх проводити політику балансування проти потенційного гегемона.

Сучасні міжнародні відносини трансформуються, але принципи відносин між державами не зазнають кардинальних змін. В основі міжнародних відносин лежать сила держав і заснований на ній баланс сил, який є об'єктивною основою політичних відносин.

Зовнішньополітичну діяльність держав, спрямовану на підтримку або відновлення рівноваги, прийнято називати політикою балансу сил, яка є конкретно-політичним виразом закону динамічної рівноваги. Власне кажучи, це форма забезпечення безпеки держав в умовах децентралізованої, анархічної системи відносин.

Прагнення досягти балансу сил у міжнародних відносинах спричиняє напруження і стимулює гонку озброєнь, сприяє формуванню коаліцій і образу «ворога» та обмежує свободу маневрування в зовнішній політиці малих та середніх держав [1].

Чимало дослідників вважають, що найбільш ефективно механізм балансу сил функціонував в період нового часу, що, правда, дехто пов'язує його навіть з епохою абсолютизму. Пояснення слід шукати в тому, що в основі механізму рівноваги лежав принцип конвенанса, згідно з яким територіальні прирощення однієї держави не мали викликати протестів з боку інших держав, які отримували за це відповідні компенсації. Тому важливою передумовою балансу був потенціал національної могутності. Основними ознаками були саме кількісні параметри, що включали в першу чергу розміри території та чисельність населення. Практичний прояв рівноваги спостерігався в системі короткострокових і швидкоплинних союзів.

Практика міждержавних відносин є прямим свідченням того, що нехтування балансом сил як правило, призводить до катастрофічних наслідків. За словами відомого американського політолога Кеннета Уолтца незбалансована сила представляє, небезпеку і для слабких, і для сильних держав. «Незбалансована сила, – пише він, – живлячи амбіції деяких держав у розширенні свого впливу, може спонукати їх до небезпечної і авантюристичної політики. З одного цього можна вже зробити висновок, що безпека всіх держав залежить від підтримки серед них балансу сил».

Баланс сил лежить в основі теорії неореалізму. Згідно з цим принципом, держава може вдаватися або до балансування, або прилучитись до союзів сильніших держав. Під час війни вибір між балансуванням та прилученням може бути питання існування чи загибелі держави [2].

Поняття балансу є не тільки статичним, йому притаманний і динамічний аспект. Стан балансу і руху не є порушення рівноваги взагалі, а є станом динамічної рівноваги.

Спроба порушення балансу призводить або до його відновлення або до зміни структури. Найважливішою властивістю балансу є незмінність збереження (інваріантність) тих чи інших властивостей по відношенню до певних перетворень.

Наявність балансу сил між державами є основою стабільного функціонування системи міжнародних відносин. В силу порушення балансу та асиметричного розвитку суб'єктів інтеракції, міжнародні відносини об'єктивно ускладнені і не мають збалансованого характеру.

Як свідчить міжнародна практика процеси розвитку постійно ведуть до порушень системної рівноваги, тобто до якісних змін в конфігурації співвідношення сил у межах світової системи. В ході функціонування ці порушення, зумовлені дестабілізуючими явищами, компенсуються іншими протилежно спрямованими процесами. Тобто відносна стійкість системи міжнародних відносин досягається тоді, коли дестабілізуючі дії одних елементів (держав) компенсуються стабілізуючими діями інших держав.

Якщо ж дестабілізуючі дії є домінуючими, то система перебуває в нестабільному стані. Загальною тенденцією ефективної діяльності функціонування системи є рух до встановлення в ній стану динамічної рівноваги.

На тлі нелінійних процесів глобалізації модель поведінки держави в основному залежить від параметрів її могутності.

В умовах порушення балансу між традиційними акторами – державами і недержавними учасниками проблеми балансу і асиметрії міжнародних відносин будуть значною мірою впливати на хід розвитку світової політики в XXI столітті.

Після розпаду СРСР та краху біполярної структури міжнародних відносин світовий баланс сил став принципово іншим, оскільки колишні загрози та виклики безпеці змінилися новими, які дедалі більше глобалізуються, набуваючи більш комплексного характеру [3].

Жорстке балансування є часто стратегією держав, що беруть участь в інтенсивній міждержавній конкуренції. Ця стратегія вимагає від держави створення та постійного оновлення свого військового потенціалу. У класичній реалістській і неореалістській парадигмі інтерпретація концепції балансування, в основному, обмежується рамками жорсткого балансування.

М'яке балансування припускає балансування формальних союзів, часто заснованих на обмеженому нарощуванні озброєнь і спеціальних кооперативних зв'язках або співробітництві в регіональних та міжнародних організаціях.

У однополярному сучасному світі, враховуючи ті проблеми і труднощі, пов'язані з внутрішніми і зовнішніми формами жорсткого балансування, м'яке балансування розглядається як більш сприятливий варіант для другорядних повноважень, як спроба невійськовими інструментами «затримати, розладнати і підірвати» дії, стратегії і односторонні рішення однополярного лідера США.

Прихильники м'якого балансування запропонували низку механізмів, за допомогою яких держави беруть участь у цій формі балансування, в тому числі дипломатії, дипломатичних коаліцій, міжнародних організацій та угод, державного управління.

Асиметричне балансування передбачає зусилля держав-націй, спрямованих на збалансування непрямих погроз, пов'язаних із субнаціональними суб'єктами, таких як терористичні організації, які не мають можливості вирішувати проблемні питання, використовуючи звичайні військові можливості і стратегії [4, с. 3].

Кожна держава може без обмежень застосовувати концепцію балансу сил, але на практиці не всі концепції балансу настільки очевидні [4, с. 58].

Прихильники ліберальної концепції вважають, що баланс сил не може поліпшити дилему безпеки, але міжнародні організації здатні врегулювати це питання. Міжнародна організація, виходячи зі своїх функціональних можливостей, здатна, зменшити шанси конфлікту шляхом створення системи колективної безпеки, посередництва, миротворчості [4, с. 10]. Функціонуючі співтовариства безпеки можуть стати відповіддю на проблеми безпеки і кращим способом їх вирішення.

Представники парадигми політичного реалізму згодні з тим припущенням, що США можуть і повинні зменшити ймовірність противаги шляхом підтримки і розширення конструктивного багатостороннього діалогу. К. Уолтц стверджує, що «Організація Об'єднаних Націй та інші міжнародні інститути можуть допомогти США здійснювати свою владу таким чином, що вона може стати менш загрозливою (і, отже, більш прийнятною) до інших» [5, с. 143].

Баланс сил не є метафорою, а однією з основних рефлексій, як в США, так і за кордоном, в якій відображається кожне нове зусилля спрямоване на координацію між великими державами, що не сприймається Вашингтоном і регулярно розглядається ним як епохальна «вісь». Дійсно, лідери інших великих держав, дотримуючись політики балансування, стверджують, що їх політика спрямована на утвердження і сприяння багатополярного світу.

Популярність стану балансу частково пояснюється тим, що він розглядається як аргумент проти однобічних дій. Чим більше США відступає від багатосторонності, тим більша ймовірність противаги. Проблема в тому, що немає ніякого врівноваження проти США, і при цьому ймовірно найближчим часом не буде [3].

Орієнтиром сучасної концепції «гегемонії США» є модель стабільності, яка заснована на домінуванні США. «Оптимальною основою безпечного світу, – стверджують прихильники концепції, – є не поліполярність, а однополярність, не баланс сил, а їх явний дисбаланс на користь держави-гегемона». «США, – пише Р. Каглер (один із провідних

теоретиків цього напрямку), – доведеться добиватися глобальної стабільності за рахунок політики, що насамперед виходить з односторонньої готовності використовувати силу для досягнення цієї мети. А вже потім вони будуть співпрацювати з тими, хто поділяє цю мету, і жорстко поводить з тими, хто її не визнає» [6, с. 285].

Висновки

Таким чином, баланс сил є необхідним і природним наслідком взаємодії держав. Він виражає органічну властивість будь-якої соціальної системи, що складається з низки незалежних одиниць, підтримувати відносну стабільність.

Баланс є важливою характеристикою стану міжнародних відносин, від якого залежать стабільність, ефективність і життєздатність загальнопланетарної міжнародної системи. Баланс як відносна рівновага окремо діючих одиниць протягом певного періоду може бути гнучким і набувати змінних форм.

У сучасному складному світі, повному протиріч і дисбалансів, щоб досягнути успіхів на міжнародній арені, необхідно дотримуватися політики балансу сил, проводити незалежну зовнішню політику, відстоювати національно-державні інтереси, опираючись на власні сили, власні внутрішні ресурси як матеріальні, так і моральні.

Список літератури

1. Pape Robert A. Soft Balancing against the United States. *International Security*. July 2005. Vol. 30, No. 1, P. 7–45. doi:10.1162/0162288054894607. ISSN 0162-2889. JSTOR 4137457
2. Waltz Kenneth N.. *Theory of International Relations*. (Addison-Wesley Publishing, 1979. 256 p.
3. Brooks S., Wohlforth W. *World Out of Balance: International Relations and the Challenge of American Primacy*. Princeton University Press, 2008. 226 p.
4. Nye J. *Soft Power. The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs, 2004. 208 p.
5. Waltz Kenneth N.. *Realism and International Politics*. New York: Routledge, 2008. 376 p.
6. Современные международные отношения : Учебник / под ред. А. В. Торкунова, А. В. Мальгина; МГИМО (У) МИД России. М.: Аспект-Пресс, 2012. 688 с.